

RECENZJE

DOI: 10.15290/lingdid.2016.20.24

dr Halina Zając-Knapik

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Wydział Filologiczny, Instytut Neofilologii
tel. 12 66 26 731
e-mail: halinaza@o2.pl

Katarzyna Buczek, *ОТ А ДО Я. Nauczanie języka rosyjskiego od podstaw na studiach rusycystycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2015, 214 s.

Prezentowana publikacja Katarzyny Buczek *ОТ А ДО Я. Nauczanie języka rosyjskiego od podstaw na studiach rusycystycznych* jest kontynuacją rozpatrywania problematyki nauczania języka rosyjskiego od podstaw na filologii rosyjskiej, które zostało zawarte w monografii Autorki *Etap początkowy w nauczaniu języka rosyjskiego studentów rozpoczynających akwizycję języka od podstaw*¹. Recenzowana monografia K. Buczek jest kompleksowym opracowaniem teorii i praktyki pracy w grupach bez znajomości języka rosyjskiego (tzw. grupy „zerowe”) na zajęciach z praktycznej nauki języka rosyjskiego (PNJR). Na obecnym rynku wydawniczym brak jest takich opracowań. Podobną problematykę podjęli Cz. Janowska, M. Koniuchow, J. Skorek² oraz H. Granatowska³, jednakże omawiane przez nich zagadnienia były związane z okresem beztekstowym propagowanym przez

¹ K. Buczek, *Etap początkowy w nauczaniu języka rosyjskiego studentów rozpoczynających akwizycję języka od podstaw*, Rzeszów 2014.

² Cz. Janowska, M. Koniuchow, J. Skorek, *Методика добукварного периода в обучении русскому языку*, Zielona Góra 1976, s. 41.

³ H. Granatowska, *Особенности начального этапа обучения иностранному языку*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu”, Seria A (Filologia Rosyjska XVIII), Opole 1980.

tendencje panujące w metodyce rusycystycznej w latach 70. W opracowaniach z zakresu metodyki nauczania języka rosyjskiego istniały różne określenia dotyczące początkowego okresu (etapu) nauczania: „okres wstępny”, „okres beztekstowy”, „okres bezpodręcznikowy”, „okres ustno-słuchowy”. W polskiej literaturze glottodydaktycznej spotyka się dyskusyjne poglądy dotyczące tych terminów. Zagadnieniem tym zajmowali się N. Modlińska, O. Opólska-Danecka i Z. Garbowski, W. Gałęcki, K. Bajor i P. Nomańczuk⁴.

W związku z tym, iż nauczanie języka rosyjskiego w grupach zerowych nie stało się jak dotąd przedmiotem badań glottodydaktycznych, nauczanie w tych grupach przebiega na uczelniach wyższych w oparciu o programy autorskie, własne materiały glottodydaktyczne, bądź materiały, podręczniki i inne pomoce przeznaczone dla uczniów szkół średnich, o czym pisze K. Buczek (s. 115). W swej monografii prezentuje ona tradycje dotychczasowej rusycystyki oraz nowe koncepcje w zakresie prowadzenia zajęć w grupach zerowych.

Publikacja ta wnosi znaczący wkład w poznanie istoty pracy z grupami zerowymi. Zamieszczone w niej rozważania cechuje zróżnicowanie problematyki metodologicznej. Recenzowana monografia „Zawiera cele i treści nauczania składające się na autorski program nauczania PNJR na studiach rusycystycznych na pierwszym roku w grupach rozpoczynających naukę języka od podstaw” (s. 81). Praca posiada przejrzystą strukturę. Składa się z wprowadzenia, pięciu rozdziałów, zakończenia i literatury w języku polskim i rosyjskim. Rozdziały są ze sobą logicznie powiązane.

We wprowadzeniu Autorka przybliży czytelnikowi problem akwizycji języka rosyjskiego na studiach rusycystycznych, który uzależnia od obecnych realiów nauczania i konieczności dostosowania nauczania do wymogów stawianych przez Unię Europejską (przejście na dwustopniowy system kształcenia 3 + 2). Autorka uważa, iż proces nauczania na I roku filologii rosyjskiej musi podlegać reorganizacji, prezentuje strukturę swej pracy oraz określa obszar podejmowanej przez siebie problematyki nauczania/uczenia się, którą realizuje w następnych rozdziałach.

W rozdziale pierwszym „Specyfika pracy z grupami rozpoczynającymi naukę języka rosyjskiego od podstaw – wybrane zagadnienia” opisuje etap początkowy w nauczaniu i uczeniu się języka obcego z wyodrębnieniem, według Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego, sześciu poziomów biegłości językowej⁵. Zaznacza przy tym, że pierwszy rok na studiach rusycystycznych decyduje

4 Szerzej na ten temat zob. artykuł H. Zajęc (X. Зайонц), *К вопросу о целесообразности устно-слухового курса при обучении русскому языку в польской школе*, [w:] *Новое в теории и практике описания и преподавания русского языка*, Warszawa 2003, s. 109-114.

5 H. Komorowska (red.), *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Warszawa 2003, s. 32-44.

o dalszej nauce i procesie przyswajania języka oraz przygotowuje do kolejnych lat pracy nad językiem. K. Buczek określa profil studenta rusycysty, wymieniając czynniki i uwarunkowania, z jakich powinien sobie zdawać sprawę wykładowca. Zwraca ona uwagę na fakt, iż współczesny student, rozpoczynając naukę na studiach filologicznych, zna już wybrane języki zachodnioeuropejskie, posiada świadomość lingwistyczną, zna swoje predyspozycje do nauki języków obcych, a wybierając filologię rosyjską, wiąże z tym kierunkiem swoje plany zawodowe. Autorka prezentuje korzyści wynikające ze stosowania określonego modelu dotyczącego organizacji nauczania na I roku filologii rosyjskiej. Stoi ona na stanowisku, iż najlepszym rozwiązaniem jest aspektowo-kompleksowy model nauczania. Akcentuje rolę kontroli i oceny w grupach zerowych, a także zaleca, aby zajęcia PNJR odbywały się codziennie i były prowadzone przez jednego wykładowcę.

W rozdziale drugim, zatytułowanym „Teoretyczne przesłanki tworzenia programów nauczania”, Autorka określa cele i treści kształcenia. Powołuje się na pracę W. Pfeiffera, który cele nauczania określa terminem „kompetencja”⁶ i na podziały celów nauczania spotykane w innych opracowaniach glottodydaktycznych, omawia podział na poziomy biegłości językowej według Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego oraz wyróżnia 5 etapów nauczania/uczenia się na studiach filologicznych w systemie 3 + 2, konstatując, iż cele nauczania na tych etapach „powinny być spójne z końcowymi celami nauczania języka obcego” (s. 27).

Autorka formułuje i omawia cele etapu początkowego w procesie nauczania na filologii rosyjskiej. Przytacza kilka definicji programów nauczania według opracowań glottodydaktycznych, prezentuje ich warianty oraz proponuje stosowanie programu elitarnego dostosowanego do potrzeb studentów filologii rosyjskiej. Powołując się na H. Komorowską⁷, podaje kryteria doboru i selekcji treści nauczania. K. Buczek zaleca przy doborze materiału tematycznego stosować wytyczne Rady Europy. Autorka wymienia sfery działalności obcojęzycznej oraz określa tematy będące przedmiotem wypowiedzi ustnej, rozmowy, refleksji czy tekstu pisanego. Akcentuje rolę gramatyki w programach nauczania, określając kryteria doboru materiału gramatycznego (określa minimum gramatyczne). K. Buczek proponuje, aby zwrócić uwagę na doświadczenia dydaktyczne jako komponent programu obejmujący nauczanie/uczenie się, gradację materiału nauczania, jego segmentację (wybór między dwoma wariantami programu: całościowym i modularnym) i spiralny układ treści materiału nauczania. Przy doborze treści kształcenia do programu PNJR kieruje się badaniami ankietowymi, dzięki którym ustala zainteresowania studentów, ich potrzeby, doświadczenie w nauce języków obcych oraz ich uwarunkowania psychofizyczne i intelektualne.

⁶ W. Pfeiffer, *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*, Poznań 2001, s. 148.

⁷ H. Komorowska, *Konstrukcja, realizacja i ewaluacja programu nauczania*, Warszawa 1995, s. 25.

Głównym tematem rozdziału trzeciego („Autorski program nauczania przedmiotu praktyczna nauka języka rosyjskiego na studiach rusycystycznych na pierwszym roku w grupach rozpoczynających naukę języka od podstaw”) jest zaprezentowanie opracowanego przez K. Buczek programu dla studentów I roku filologii rosyjskiej, który dzieli się na dwa moduły składające się na całość kursu. Moduł pierwszy jest realizowany przez pierwsze dwa miesiące, moduł drugi – w obrębie bloków tematycznych z założeniem opanowania kompetencji podstawowej w pierwszym roku nauczania. Moduł pierwszy obejmuje kurs artykulacyjno-alfabetyczny (poziom A1), zaś moduł drugi – etap początkowy (poziom A2, B1).

W ramach modułu drugiego K. Buczek omawia: 1. cele nauczania (główne i szczegółowe), 2. umiejętności językowo-komunikacyjne (słuchanie, mówienie, czytanie, pisanie), 3. treści nauczania (materiał fonetyczny, materiał ortograficzny, materiał gramatyczny).

Autorka prezentuje minimum leksykalne i kategorie semantyczne w zakresie następujących tematów: 1. dane personalne, rodzina, 2. edukacja, 3. praca/zawód, 4. wygląd zewnętrzny, 5. cechy charakteru, 6. miasto, 7. transport miejski, 8. zakupy, 9. dom, mieszkanie, 10. żywienie człowieka, 11. żywienie zbiorowe, 12. zdrowie, 13. czas, 14. zainteresowania, 15. święta i uroczystości.

Jest to obszerna i zróżnicowana tematyka przeznaczona do zrealizowania do końca II semestru I roku studiów rusycystycznych, która została uszeregowana według materiału leksykalnego i kategorii semantycznych wraz ze wskazówkami metodycznymi dotyczącymi ich realizacji.

W rozdziale czwartym zatytułowanym „Metodyka pracy na zajęciach z praktycznej nauki języka rosyjskiego w grupach rozpoczynających naukę języka od podstaw” Autorka postuluje kompleksowe rozwijanie sprawności językowych z przewagą sprawności słuchania i mówienia, wielokrotne powracanie do materiału językowego już opracowanego oraz uwzględnienie specyfiki danej grupy uczących się.

K. Buczek stworzyła opracowanie metodyczne, starając się sprostać oczekiwaniom studentów grup zerowych i wykładowców. W tym celu Autorka przeprowadziła badania ankietowe, prezentując ich wyniki na wykresach. W oparciu o przeprowadzone badania twierdzi, iż należy położyć nacisk na ortografię, kształtowanie nawyków poprawnej wymowy i rozumienie ze słuchu. Najniższy wskaźnik uzyskało tłumaczenie, formy pisemne i wypowiedzi ustne. Jak konstatuje K. Buczek, „Można domyślać się, że na taki wynik złożyło się to, że są to zagadnienia, którymi studenci będą zajmować się na kolejnych etapach pracy nad językiem, a na etapie początkowym pojawiają się one w uproszczonej formie” (s. 81).

Autorka, omawiając pracę nad materiałem językowym, w sposób przejrzysty i uporządkowany przedstawia propozycję pracy nad językiem na zajęciach PNJR

I roku studiów rusycystycznych w grupach zerowych. W sposób szczegółowy prezentuje metodykę pracy w zakresie kształtowania nawyków artykulacyjnych, akcentuacyjnych i intonacyjnych. Zagadnienia te omawia w oparciu o opracowania D. Dziewanowskiej, M. Olechnowicza i J. Bryzgunowej.

K. Buczek skupia uwagę na trudnościach powstających podczas pracy nad kształtowaniem nawyków poprawnej wymowy, wśród których wymienia czynniki fizjologiczne (wiek uczących się), psychiczne (osobowość uczących się), techniczne (organizacja pracy), językowe (specyfika fonetyki rosyjskiej). Zwraca ona uwagę na osobowość studentów i na emocje dotyczące wykonywania niektórych ćwiczeń artykulacyjnych, a co za tym idzie – konieczność doboru przez wykładowcę od pierwszych zajęć najczęściej używanej leksyki i prostych konstrukcji, które umożliwiają komunikację między studentami. Postuluje, aby materiał fonetyczny był ćwiczony od pierwszych zajęć, a praca nad fonetyką odbywała się „w ciągu całego procesu przyswajania mowy obcojęzycznej” (s. 108).

Na uwagę zasługuje omówienie przez K. Buczek pracy nad alfabetem. Stoi ona na stanowisku, że od samego początku należy realizować kurs artykulacyjno-alfabetyczny. Jest to pogląd, który reprezentują w swoich publikacjach twórca metody reproduktywno-kreatywnej w nauczaniu języka rosyjskiego Janusz Henzel oraz Dorota Dziewanowska, która opracowała podstawy nauczania artykulacji, akcentuacji i intonacji dla uczniów i studentów. Autorzy ci są przeciwnikami okresu beztekstowego w nauczaniu języka rosyjskiego i postulują jednoczesne nauczanie artykulacji i alfabetu. K. Buczek nie zaleca w pracy ze studentami wprowadzania na jednych zajęciach wszystkich liter, ale sądzi, że należy wprowadzać je stopniowo z uwzględnieniem ćwiczeń imitacyjnych w wymowie, akcentuacji i intonacji. Zwraca uwagę na fakt, że nie ma jednakowych zasad dotyczących wprowadzania alfabetu. Akcentuje ona ważną rolę ćwiczeń kaligraficznych w nauczaniu alfabetu, co stanowi interesującą i cenną propozycję metodyczną. Warto tutaj podkreślić, iż obecnie nauczaniu alfabetu, zwłaszcza kaligrafii rosyjskiej, nie poświęca się zbyt wiele uwagi na PNJR. Sięgając do polskiej metodyki rusycystycznej, wymienić tutaj należy takie nazwiska jak N. Modlińska, O. Opólska-Danecka i Z. Garbowski, W. Gałęcki oraz J. Gil, która swoje publikacje oparła na eksperymencie dydaktycznym dotyczącym nauczania grafii rosyjskiej.

K. Buczek pokrótce omawia rolę ortografii w nauczaniu w grupach zerowych, powołując się na opracowania polskich i rosyjskich glottodydaktyków. Prezentuje metodykę pracy nad materiałem gramatycznym, postulując wprowadzanie gramatyki praktycznej i bazując w tej kwestii głównie na poglądach prekursora polskiej metodyki rusycystycznej W. Gałęckiego – twórcy metody porównawczej w nauczaniu gramatyki. Omawiając metodykę pracy nad leksyką, skupia się na kryteriach doboru materiału leksykalnego, postulując konieczność opracowania minimum leksykalnego i prezentuje zasady dotyczące wprowadzania nowej leksyki.

Autorka w sposób ogólny prezentuje metodykę pracy nad kształtowaniem poszczególnych sprawności językowych w grupach zerowych, wykorzystując niektóre prace znanych polskich i rosyjskich glottodydaktyków⁸. Kształtowanie sprawności słuchania omawia głównie w oparciu o publikacje B. Krakowiana, A.A. Akiszyniej i O.E. Kagana, G.I. Dergaczowej oraz H. Komorowskiej. Kształtowanie sprawności mówienia omawia w oparciu o tradycje polskiej glottodydaktyki, wyodrębniając z opracowań B. Wieczorkiewicza, O. Opólskiej-Daneckiej, Z. Skrundowej, H. Komorowskiej, W. Gałęckiego i S. Józefiaka najistotniejsze wskazówki dotyczące pracy w grupach zerowych.

Prezentując kształtowanie sprawności czytania, K. Buczek określa cele czytania, rodzaje czytania, podział pracy nad kształtowaniem sprawności czytania oraz kolejność pracy, wyodrębnia trudności typowe w pracy nad czytaniem, kwestię popełniania błędów, bazując na poglądach W. Gałęckiego, B. Wieczorkiewicza, A.A. Akiszyniej i O.E. Kagana, G.I. Dergaczowej, A.N. Szczukina, A. Palińskiego i H. Komorowskiej. W odniesieniu do sprawności pisania twierdzi, że sprzyja ona mówieniu i utrwała materiał leksykalno-gramatyczny. K. Buczek podkreśla rolę twórczych ćwiczeń w pisaniu, które powinny się pojawiać w II semestrze pracy, powołując się na poglądy G.I. Dergaczowej, H. Komorowskiej i W. Gałęckiego.

W rozdziale ostatnim, zatytułowanym „System ćwiczeń ukierunkowanych na kształtowanie umiejętności, nawyków i sprawności językowych”, K. Buczek prezentuje ćwiczenia kształtujące artykulację, intonację, akcent i ćwiczenia alfabetyczne oraz ćwiczenia kursu właściwego, tj. ćwiczenia quasi-komunikacyjne (reproduktywno-produktywne) i ćwiczenia przedkomunikacyjne, wśród których omawia ćwiczenia leksykalne, gramatyczne i ortograficzne oraz ćwiczenia komunikacyjne (ćwiczenia w słuchaniu, czytaniu, mówieniu i pisaniu). Właściwy dobór ćwiczeń językowych pełni kluczową rolę w nauczaniu języka rosyjskiego w grupach zerowych. Nie ma zbyt wielu podręczników opracowanych wraz z ćwiczeniami, które są przeznaczone wyłącznie dla studentów rozpoczynających naukę języka rosyjskiego od podstaw. Można tutaj wymienić podręcznik T. Boruckiego i T. Szczerbowskiego⁹. W zakresie doboru ćwiczeń językowych K. Buczek bazuje na propozycjach ćwiczeń opracowanych przez D. Dziewanowską, S. Józefiaka,

⁸ W tradycji polskiej literatury glottodydaktycznej pojawiło się wiele opracowań dotyczących kształtowania poszczególnych sprawności językowych. K. Buczek omawia tylko niektóre z nich. Szczegółowe ich omówienie w ujęciu chronologicznym znajdzie czytelnik w monografii H. Zając, *Ewolucja teorii nauczania języka rosyjskiego w szkole polskiej w latach 1950–2000. Część II. Kształtowanie sprawności językowych*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2009, 224 s.

⁹ Zob. T. Borucki, T. Szczerbowski, *Podręcznik języka rosyjskiego dla początkujących studentów rusycystyki. Część I*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2000.

A. Palińskiego, H. Komorowską, L. Grochowskiego, B. Wieczorkiewiczą, Z. Harczuka, W. Gałęckiego, W. Woźniewicza, A.A. Akiszyną i J.E. Kagana, A. Pado, G.I. Dergaczową oraz prezentuje ćwiczenia opracowane przez siebie.

W oparciu o tradycje polskiej glottodydaktyki rusycystycznej oraz o prace rosyjskich dydaktyków K. Buczek prezentuje w swej monografii zasady organizacji pracy w grupach zerowych, autorski program nauczania przedmiotu PNJR, który zawiera cenne wskazówki dla wykładowców, zwłaszcza niemających doświadczenia w pracy z takimi grupami, omawia pracę nad systemem fonologicznym języka rosyjskiego, nad podsystemem leksykalnym i gramatycznym oraz pracę nad kształtowaniem czterech sprawności językowych, a także opisuje ćwiczenia charakterystyczne dla początkowego etapu nauczania języka rosyjskiego oraz podaje podręczniki, które mogą być wykorzystane na tym etapie nauczania.

Recenzowana monografia stanowi cenną i nowatorską, ze względu na autorski program nauczania i koncepcję ćwiczeń, pomoc dydaktyczną przydatną w pracy wykładowcy z grupami rozpoczynającymi naukę języka rosyjskiego od podstaw. Zawiera ona obszerną bibliografię dotyczącą nauczania języka rosyjskiego na etapie początkowym, która może być pomocna w organizacji zajęć PNJR w grupach zerowych.